

DIAGNOZA STANU I WALORÓW PARKÓW MIEJSKICH LUBLINA ORAZ WYTYCZNE DO ICH KSZTAŁTOWANIA

Paweł Adamiec, Ewa Trzaskowska

Katedra Kształtowania Krajobrazu, Instytut Architektury Krajobrazu, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
Department of Landscape Formation, John Paul II Catholic University of Lublin
ul. Konstantynów 1H, 20-950 Lublin, e-mail: paweladamiec@kul.pl, etrzaskowska@kul.pl

Streszczenie. Parki mogą być postrzegane z jednej strony jako wartość kulturowa miasta, tereny realizujące różne potrzeby mieszkańców, z drugiej w kontekście kształtowania środowiska przyrodniczego miasta, pełniące funkcje przyrodnicze: biologiczne, hydrologiczne i klimatyczne. W obu podejściach na pierwszy plan wysuwa się warunek kompleksowej oceny i badania całości „tworzywa”, wskazując na istotę budowania przez parki systemu, którego celem jest zapewnienie mieszkańcom miasta dostępu do zieleni. W pracy przeprowadzono wieloaspektowe analizy przestrzeni parków Lublina, które pozwoliły na sformułowanie wytycznych dotyczących ich kształtowania, modernizacji, aby jak najlepiej pełniły zadane im funkcje.

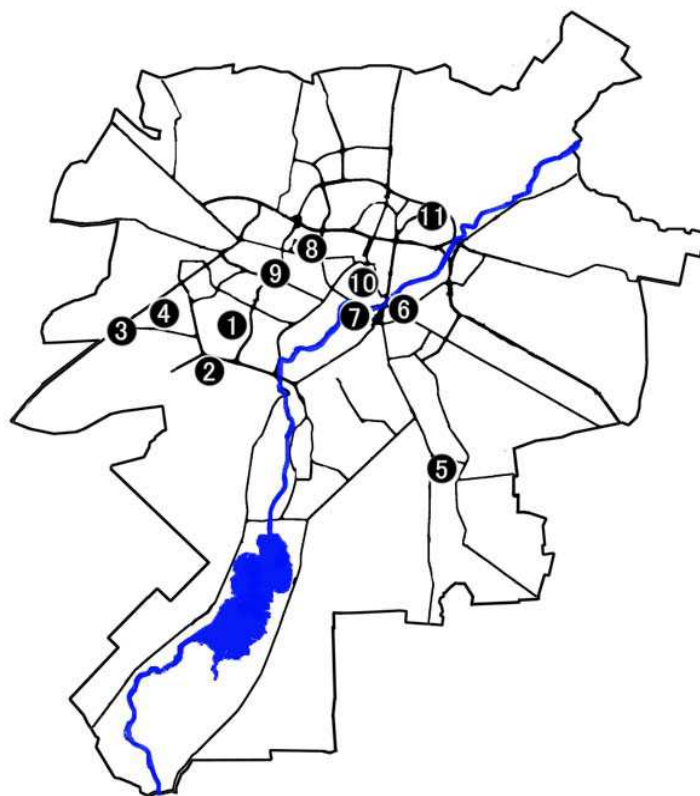
Słowa kluczowe: parki, tereny zieleni, rewitalizacja, Lublin

WSTĘP

Parki swoją sławę zawdzięczają naturalnym walorom miejsca, cechom unikatowym, nowatorskim sposobom kreacji przestrzeni, a czasem dobrej reklamie. W każdej epoce są wskaźnikiem rozwoju cywilizacyjnego, poziomu życia, zapisem potrzeb, manifestacją zamożności. Obecnie odwiedzanie parków jest formą turystyki kulturowej, sposobem rekreacji i odnowy [Zachariasz 2009]. Parki poza wymienionymi funkcjami są również miejscem, gdzie kształtują się warunki życia dla różnych organizmów, w tym cennych gatunków flory i fauny [Biaduń 2004]. Odnalezienie złotego środka pomiędzy realizowaniem podstawowych funkcji dla użytkowników terenu a funkcjami ekologicznymi powinno być poprzedzone szeregiem analiz dotyczących struktury miejsca oraz uwarunkowań historycznych i przyrodniczych. Celem pracy jest diagnoza stanu zieleni, zagospodarowania i walorów estetycznych parków miejskich Lublina. A następnie opracowanie wytycznych do programu działań rewitalizacyjnych.

MATERIAŁ I METODA

Analizom poddano 11 parków położonych na terenie Lublina (ryc. 1), w tym parki współczesne, zakładane wraz z rozwojem nowych dzielnic Lublina, dostosowane do aktualnych potrzeb użytkowników (parki: Rury, Czuby, Kalina) oraz parki historyczne, o znacznym walorach historyczno-kulturowych (parki: Węglin, Poczekajka, Abramowice, Bronowice, Ludowy, Saski, Akademicki, Rusałka) (tab. 1). Wybór badanych obszarów warunkowany był pełnionymi przez nie funkcjami oraz przyrodniczym charakterem.

Ryc. 1. Położenie parków miejskich Lublina: 1. – Rury, 2. – Czuby, 3. – Węglin, 4. – Poczekajka, 5. – Abramowice, 6. – Bronowice, 7. – Ludowy, 8. – Saski, 9. – Akademicki, 10. – Rusałka, 11. – Kalina

Fig. 1. Location of parks in Lublin

Przeprowadzone zostały, inwentaryzacja struktury roślinnej parków i dominujących fitocenoz, ocena zagospodarowania parków oraz analizy: sensualna, funkcjonalno-przestrzenno-kompozycyjna, struktury ekologicznej parku. Bada-
niom podlegały dobór, ilość i stan zachowania roślin, jakość i wiek nasadzeń,

Tabela 1. Charakterystyka parków Lublina
Table 1. Description of the parks in Lublin

Park	Okres powstania Creation date	Powierzchnia Area	Typ założenia, dostępność Park type, availability	Etap urządzenia Phase of development	Elementy wyróżniające Distinguishing elements
Rury	lata 80. XX w	40 ha	park osiedlowy; naturalistyczne założenie o dużych otwartych przestrzeniach; park przyrodniczy; ogólnodostępny	ukończony	pomnik Pomordowanych na Rurach
Czuby	2006 r	27 ha	naturalistyczne założenie o dużych otwartych przestrzeniach; park przyrodniczy; ogólnodostępny	ukończony w 60%, reszta terenu na etapie budowy	obiekty sportowe, nowe realizacje w obrębie małej architektury
Kalina	lata 70. XX w	6 ha	park osiedlowy; ogólnodostępny	ukończony	sąsiedztwo 4 cmentarzy
Węglin	lata 70. XIX w	4 ha	park historyczny; naturalistyczne założenie o charakterze cieniściego ogrodu; teren prywatny, zamknięty	przebudowa, zabiegi rewitalizacyjne	zabytkowy dworek w bardzo złej kondycji
Poczekajka	1951 r.	7 ha	park uniwersytecki. założenie o charakterze cieniściego ogrodu wraz z otwartymi terenami muraw. ogólnodostępny	ukończony	odbudowany zabytkowy dworek
Abramowice	1830 r.	8,5 ha	park przyszpitalny; ogród barokowy; ostatecznie charakter krajobrazowy; ogólnodostępny	ukończony	budynki dworskie zaadaptowane na pomieszczenia szpitalne
Bronowice	1869 r.	2,6 ha	park miejski; naturalistyczne założenie o charakterze widnego lasu; ogólnodostępny	ukończony	brak
Ludowy	1950 r.	28,5 ha	park historyczny miejski, nawiązujący do głównego fragmentu ogrodów wersalskich; ogólnodostępny	ukończony, niewielkie roboty budowlane	amfiteatr, oś założenia. część terenu przejęta pod hala Targów
Saski	1837 r.	13 ha	park miejski; założenie w typie angielskim, ostatecznie naturalistyczne założenie o charakterze cieniściego ogrodu; ogólnodostępny	na etapie przebudowy, teren zamknięty	muszla koncertowa, założenie wodne
Akademicki	1947 r.	6 ha	park miejski, założony jako ogród dendrologiczny obecnie park krajobrazowy; ogólnodostępny	ukończony	sąsiedztwo obiektów sportowych
Rusałka	poł. XIX w	9 ha	park miejski; naturalistyczne założenie o dużych otwartych przestrzeniach; park przyrodniczy; ogólnodostępny	ukończony, propozycje przebudowy na etapie konsultacji	obiekty sportowe, sąsiedztwo zabudowy historycznej

formy ich występowania, zależności przyrodnicze oraz powiązania kompozycyjne. Wśród elementów zagospodarowania przestrzeni uwzględniono małą architekturę, ciągi komunikacyjne oraz podziały funkcjonalno-przestrzenne. Szczególną uwagę zwrócono na ocenę jakości wypoczynku w poszczególnych parkach, wrażenia, jakich te miejsca dostarczają. W badaniach wykorzystano również wywiad swobodny, celowy przeprowadzony wśród użytkowników par-

ków, dotyczący oceny jakości zieleni i warunków wypoczynku w danym obiekcie. Na podstawie wyników badań określono możliwości rewitalizacji badanych parków oraz opracowano wytyczne do kształtowania tego typu terenów zieleni z uwzględnieniem, miejscowych aspektów społeczno-kulturowych, ekologicznych i funkcjonalnych.

WYNIKI BADAŃ

W wyniku przeprowadzonej analizy sensualnej, kompozycyjnej i funkcjonalno-przestrzennej, określono występowanie w poszczególnych parkach elementów, warunkujących doznania estetyczne i zmysłowe. Pozytywy i negatywy przestrzeni przedstawiono w 5-stopniowej skali. W ocenie brano pod uwagę wartości wizualne, odczucia węchowe i słuchowe oraz możliwość pobudzenia zmysłów dotyku i smaku (tab. 2).

Najwyższą ilość punktów w ocenie jakościowej uzyskały parki Rury i Czuby – pobudzające swoim pięknem i rozległością, skłaniające do wypoczynku czynnego oraz biernego. Wysoko ocenione zostały również parki: Poczekajka, Saski i Kalina, jednak mimo licznych walorów, nie spełniają one wszystkich funkcji przypisywanych parkom. Następną grupę stanowią tereny, w których realizowane są podstawowe funkcje parków, jednak brak funkcjonalności elementów roślinnych i użytkowych, zniszczone nawierzchnie oraz ławki wpływają negatywnie na odbiór przestrzeni (parki Bronowice, Akademicki i Ludowy). Są to miejsca naznaczone chuligaństwem i przebywanie na ich terenie wiąże się z ryzykiem utraty zdrowia lub mienia. Najgorzej wypadły w badaniach parki Rusalka i Abramowice. Pierwszy z nich, położony w centrum Lublina, otoczony zabytkową zabudową, pełnił niegdyś olbrzymią rolę rekreacyjno-wypoczynkową, obecnie został całkowicie zaniedbany. Park przy szpitalu w dzielnicy Abramowice, który mimo swojej lokalizacji nie posiada funkcji terapeutycznych, jest ciemnym i przytłaczającym miejscem, choć o dużym potencjale biologicznym. Teren parku Węglin obecnie jest wyłączony z użytkowania. Miejsce to jednak po udostępnieniu określonym grupom użytkowników może być doskonałym miejscem do wypoczynku, na co wskazują wyniki analiz.

Zadrzewienia i zakrzewienia występujące w parkach Lublina to w większości sztuczne nasadzenia. Pozostałości naturalnych skupisk roślinnych, włączonych w przestrzeń parku, spotkać można jedynie w parkach: Ludowym, Czuby i Rury. Nasadzenia drzew i krzewów zajmują różne powierzchnie oraz przyjmują różne formy. Stopień intensywności zadrzewień i zakrzewień determinuje charakter i właściwości parków. Ze względu na ilości roślinności i ich ukształtowanie parki Lublina można podzielić na 3 grupy:

- parki leśne (udział roślinności wysokiej powyżej 50%), odznaczające się dominacją drzew i krzewów, dużym zwarcie nasadzeń (Akademicki 85%, Bronowice 80%, Saski 75%, Węglin 70%, Abramowice 65%),

Tabela 2. Ocena jakościowa zagospodarowania parków Lublina
Table 2. Values assessment of parks in Lublin

Elementy zagospodarowania Elements of park development	Park Rury	Park Czuby	Park Kalina	Park Węglin	Park Poczekajka	Park Abramowice	Park Bronowice	Park Ludowy	Park Saski	Park Akademicki	Park Rusalka
Ciągi piesze	3	4	2	0	3	1	3	2	2	1	1
Ciągi dojazdowe	3	3	2	3	3	3	3	2	2	3	2
Ścieżki rowerowe	2	4	2	1	1	1	2	3	1	1	1
Aleje główne, deptaki	4	4	2	0	2	1	1	2	2	2	0
Ilość przebiegów	2	3	2	2	2	2	2	1	2	2	1
Parkingi (dostępność)	2	2	2	2	3	3	1	3	1	1	1
Stan nawierzchni	2	4	2	1	3	1	2	1	2	2	1
Ławki, kosze, latarnie	4	4	2	0	2	1	2	1	2	2	1
Place zabaw	3	4	2	0	0	0	2	2	3	0	1
Elementy wodne	0	0	0	0	0	0	0	0	3	0	0
Rzeźby, kapliczki, instalacje	3	3	1	1	3	1	0	1	1	0	0
Budki, poidła dla zwierząt	3	3	2	0	2	2	0	0	1	1	0
Pojazdy, rampy, poręcze	2	4	2	1	4	3	1	1	3	1	1
Oznaczenia informacyjne	3	3	2	1	2	1	1	2	3	1	1
Układy infrastruktury	3	3	3	3	3	2	3	2	3	2	3
Estetyka zagospodarowania	3	4	2	3	2	1	2	1	3	1	1
Strefa sportu i rekreacji	3	4	4	0	3	1	1	1	2	1	2
Miejsca reprezentacyjne	4	4	2	3	2	1	2	2	3	1	1
Strefy wypoczynku kameralnego	4	4	2	3	2	1	2	2	3	2	2
Strefy wypoczynku czynnego	4	4	3	3	2	1	1	3	2	2	1
Stan terenów nieurządzonych	5	3	3	1	2	1	1	1	1	1	1
Zieleń wysoka	4	3	3	4	3	1	3	3	3	3	2
Zieleń krzewiasta swobodna	4	3	3	3	3	1	3	2	3	2	2
Żywopłoty	3	2	2	2	2	1	3	1	2	2	1
Zieleń niska (runo)	3	3	2	2	2	1	2	2	2	2	1
Trawniki	3	3	3	1	3	1	2	2	2	2	1
Skalniaki, rabaty, kwietniki	2	2	1	0	2	1	2	2	3	0	0
Formy naturalistyczne zieleni	4	4	2	3	1	1	2	2	2	1	1
Dobór roślin	4	3	2	4	3	1	3	3	3	3	1
Stan zdrowotny roślin	4	4	3	3	3	1	3	2	3	2	2
Kompozycja i funkcje zieleni	4	3	2	4	3	1	3	2	2	2	1
Powiązanie z otoczeniem	3	4	2	3	2	3	2	2	2	2	2
Estetyka nasadzeń	3	3	2	3	3	1	3	2	2	2	1
Ocena ogólna	103	108	71	60	76	42	63	58	74	50	37

– parki półotwarte (udział roślinności wysokiej od 25 do 50%), w których stosunek roślinności wysokiej i średniej równoważy się z terenami łąkowo-murawowymi (Ludowy 45%, Poczekajka 25%),

– parki otwarte (udział roślinności wysokiej do 25%), wyróżniające się rozległymi terenami łąkowo-murawowymi oraz występującymi w formie skupisk, kęp i zieleni soliterowej nasadzeniami drzew oraz krzewów (Kalina 15%, Rury 15%, Czuby 15%, Rusałka 10%).

Jak wynika z analiz (tab. 2), ogólny stan roślinności wysokiej i średniej parków Lublina można określić jako dobry. Zależy on od okresu założenia oraz ich obecnej pielęgnacji i użytkowania. W ocenie zdrowotności roślin najlepiej wypadły parki Rury i Czuby, zaś najgorsza sytuacja występuje w parkach: Rusałka, Abramowice i Ludowy. W dwóch ostatnich widoczne są zaniedbania w kwestii szeroko pojętej pielęgnacji roślin oraz brak określenia kierunków prowadzenia tych prac. W przypadku wszystkich parków problemem jest dewastacja.

Skład gatunkowy roślinności w parkach Lublina w znacznym stopniu warunkowany jest historią badanych terenów oraz okresem ich założenia. W parku Akademickim (dawnym ogrodzenie botaniczne) oraz Saskiem spotykane są charakterystyczne dla parków miejskich, rośliny egzotyczne, takie jak: *Gleditsia triacanthos*, *Ginkgo biloba*, *Liriodendron tulipifera*, *Pseudotsuga menziesii* czy *Tsuga canadensis*. W pozostałych parkach w składzie gatunkowym przeważają drzewa naturalnych zbiorowisk leśnych: klony, lipy, jesiony, dęby, graby, buki świerki, topole, jarząby. Wśród krzewów zdecydowanie więcej jest roślin wprowadzonych niż rodzimych, które nie pełnią tak znaczącej roli w ekosystemach. Wśród roślin dojrzałych i starszych we wszystkich parkach widać wyraźnie podobieństwo w składzie gatunkowym. Wskazuje to na stosowanie ujednoliconego doboru gatunkowego. Różnice pojawiają się w składzie gatunkowym krzewów. Wynikają one z różnic w dostępności do materiału szkółkarskiego, trendów oraz ceny materiału szkółkarskiego. Dobór ogranicza się do gatunków i odmian wybieranych ze względu na wartości estetyczne, bez uwzględniania znaczenia roślinności dla miejsca i użytkowników. Niepokojący jest fakt, że w większości parków w nowych nasadzeniach przeważają gatunki obce i egzotyczne, a unika się sadzenia roślin rodzimych, dużo bardziej odpornych na choroby i lepiej znoszących niekorzystne warunki klimatyczne. Przy doborze roślin pomijane jest ich znaczenie jako baza pokarmowa i siedliskowa dla zwierząt.

Ważnym elementem parków, bez względu na ich wielkość, położenie, zagospodarowanie i czas powstania są trawniki. Ich funkcje ograniczone zostały jedynie do zapewniania przestrzeni, zupełnie pomijając aspekty estetyczne czy wypoczynkowe. O murawach rekreacyjnych można mówić jedynie w parkach: Rury, Czuby, Kalina i Poczekajka (tab. 2). W pozostałych parkach są one w mniejszym lub większym stopniu zaniedbane i pełnią rolę „psych toalet”. Działania pielęgnacyjne ograniczają się do koszenia, przez co ulegają degradacji. Na wszystkich murawach znaczący udział mają gatunki roślin synantropijnych [Trzaskowska i Adamiec 2011]. Najczęściej spotykane są murawy ze

znacznym udziałem kultywowanych traw i gatunków łąkowych, tworzące układy przejściowe od muraw nawiązujących do rzędu *Arrhenatheretalia*; bądź muraw dywanowych ze znacznym udziałem gatunków ruderalnych ze związku *Sisymbrium*, rzadziej z rzędu *Onopordetalia*. Mała rola przypada ziołoroślowym zbiorowiskom ze związku *Arction*, które ograniczają się do niewielkich enklaw w najbardziej zaniedbanych partiach zieleni. We wszystkich parkach pojawiają się liczne predepty, na których spotykane są zbiorowiska muraw deptanych ze związku *Polygonion avicularis*. Zbiorowiska te należą w większości do zespołu *Lolio-Polygonetum*. Stopień wykształcenia tego zbiorowiska wiąże się przede wszystkim z natężeniem wydeptywania.

W runie parków nie odnotowano gatunków rzadkich i podlegających ochronie. Warstwa zielna charakteryzuje się niewielkim zróżnicowaniem, najwięcej gatunków odnaleziono w parkach: Saskim (106 gatunków) i Akademickim (101 gatunków). Runo w zwartych nasadzeniach dendroflory jest słabo wykształcone (parki Rury, Poczekajka, Abramowice). W parkach: Saskim, Akademickim, Węglin i Poczekajka pojawiają się geofity: *Ficaria verna* i *Gagea lutea*. Z gatunków leśnych rozpowszechniony jest *Aegopodium podagraria*, a z gatunków zrzebów i cienistych okrajków: *Alliaria officinalis*, *Anthriscus silvestris*, *Sambucus nigra*, *Impatiens parviflora*, *Geranium robertianum*. W miejscach lepiej doświetlonych pojawiają się *Impatiens parviflora* i *Chelidonium majus*. Na skutek prowadzonej pielęgnacji (koszenie 3–4 razy w roku) bardziej stabilne gatunki leśne zastępowane są przez gatunki muraw okrajkowych z rzędu *Glechometalia*. Bardzo często występuje odporna na koszenie *Duchesnea indica*. W parku Akademickim, w warstwie zielnej pojawia się bardzo efektowna, względnie trwała kombinacja gatunków o nawiązująca z jednej strony do zespołu *Prunello-Plantaginietum*, z drugiej zaś do zbiorowisk łąk i muraw.

Przeprowadzone badania wskazują, że w większości parków sporadyczne spotykane są żywopłoty, rabaty czy skalniaki. Dobór roślin na żywopłoty nie zawsze jest trafny, przez co nie posiadają one większych walorów estetycznych, a jedynie funkcjonalne. W przypadku kwietników problemem jest przypadkowość w ich lokalizacji oraz zaniedbania w pielęgnacji. Ładne, wypielęgnowane rabaty występowały tylko w parku Saskim, gdzie stanowiły element podkreślający główną oś założenia.

Wyniki badań dotyczących wszystkich parków wyraźnie pokrywają się z opiniami użytkowników o stanie ich zagospodarowania, pełnionych funkcjach i estetyce przestrzeni.

Stan parków Lublina wskazuje na konieczność podjęcia działań rewitalizacyjnych bądź rewaloryzacyjnych w ośmiu na jedenaście parków. Najwyżej ocenione zostały parki Rury i Czuby o dużych wartościach przyrodniczych oraz rekreacyjnych. W parkach Saskim oraz Węglin podjęto już prace modernizacyjne. Niewielkich przemian w obrębie wymiany nawierzchni oraz usprawnienia podziałów funkcjonalno-przestrzennych i poprowadzenia nowych ciągów wymagają parki: Kalina i Poczekajka. Dużych przemian i zastosowania nowator-

skich rozwiązań wymagają parki: Akademicki, Ludowy, Bronowice, Kalina i Abramowice. Konieczna jest przebudowa najniżej ocenionych parków: Abramowice i Rusałka. Choć posiadają duży potencjał zarówno kulturowo-historyczny, jak i przyrodniczy są bardzo zaniedbane, niewłaściwie użytkowane.

We wszystkich parkach problematycznym działaniem jest nieuzasadnione i przypadkowe nasadzanie drzew i krzewów, bez wstępnego zamysłu koncepcyjnego oraz niedostosowanie doboru gatunkowego do siedliska. Zabiegi pielęgnacyjne takie jak koszenie, grabienie liści, przycinanie, prowadzone są często niewłaściwie. Największą uwagę przywiązuje się do drzew, dużo mniejszą do krzewów i rabat. Zupełnie pomija się prawidłowe kształtowanie runa oraz muraw trawnikowych. Brakuje wielopiętrowego układu roślinności, nie dosadza się młodego drzewostanu. Pojawiające się w parkach runo trawiaste jest pod względem ekologicznym dużo mniej wartościowe od leśnego.

Duży wpływ na stan parków mają sami użytkownicy. Brak świadomości ekologicznej oraz wrażliwości na piękno przyrody często skutkuje niewłaściwym traktowaniem przestrzeni parku oraz zachowaniami chuligańskimi. Niełatwe jest pogodzenie funkcji i charakteru miejsca z potrzebami użytkowników, np. trudno w parku historycznym wybudować skate park, choć z pewnością takie potrzeby istnieją, o czym świadczy wykorzystanie w parku Saskim nieczynnego zbiornika wodnego przez rolkarzy do swoich potrzeb.

Wyraźnym problemem jest brak programów dla poszczególnych parków, dokładnie określających sposoby ich użytkowania oraz zakres pełnionych funkcji. Skutkuje to przypadkowością w nasadzeniach i prowadzeniu ciągów komunikacyjnych, doborze elementów w obrębie małej architektury oraz zaburzaniem układów historycznych. Parki są odizolowane od innych terenów zieleni, co uniemożliwia sprawne funkcjonowanie systemu przyrodniczego miasta.

DYSKUSJA

Miasto jest wielopłaszczyznowym układem zależności: struktury społecznej przestrzennej i gospodarczej, wynikającej z potrzeb człowieka oraz układu ekologicznego o ścisłych warunkach przyrodniczych, stanowiącego przecież środowisko życia człowieka jako organizmu [Szulczewska i Kaftan 1996]. Trudno jest wytyczyć wyraźną granicę pomiędzy przyrodniczą, a kulturową stroną w całościowej koncepcji przestrzennej systemów zieleni miejskiej, co potwierdzają przeprowadzone badania. Tym bardziej istotnym staje się synteza wszystkich elementów w ramach kształtowania systemów zieleni miejskiej według standardów zrównoważonego środowiska miejskiego.

Parki miejskie nawet w częściowo zachowanej strukturze przyrodniczej pełnią w swoich granicach funkcje ekologiczne. Przy braku wyraźnych barier, takich jak wysoka zwarta zabudowa, funkcje te oddziałują na tereny otaczające. Rylke [1987], Szumacher [2005] wskazują na rolę ekologiczną gleb, biotyczną

i pochłaniania zanieczyszczeń, funkcję przewietrzającą i regeneracji powietrza parków. Nie można pomijać także roli społecznej, z tym jednak, że należy dość wyraźnie wyróżnić dwa różne typy: park śródmiejski o charakterze prestiżowym, silnie zintegrowany z otaczającą architekturą oraz park podmiejski (najczęściej położony poza obszarem centrum) zintegrowany z systemem zieleni miejskiej, łączący elementy postmodernistyczne z zasadą minimalnej ingerencji w środowisko przyrodnicze i kulturowe. Obydwa typy powinny być kształtowane i modernizowane zgodnie z innymi zasadami. Jednocześnie ich rola jest tak samo duża, podnoszą wartości sąsiadujących nieruchomości i przyciągają nowe inwestycje, choć koszty ich utrzymania będą inne (w przypadku ekoparków nakłady na założenie i pielęgnację są minimalne) [Drapella-Hermansdorfer 2006]. W przypadku obu typów parków niezmiernie ważne jest zapewnienie ich wielofunkcyjności. Takie działania w przypadku parków współczesnych polegają na tym, że obok tradycyjnych funkcji, które pełni dzisiaj, staje się miejscem retencjonowania i uzdatniania wody, miejscem prezentacji różnorodnych technologii ekologicznych i promocji zdrowego stylu życia oraz placówką edukacyjną [Wolski 2006].

Wielofunkcyjność powinna dotyczyć również doboru roślinności i jej pielęgnacji. Intensyfikacja pielęgnacji roślinności parków prowadzi do gruntownych zmian w strukturze i składzie gatunkowym, na ogół zmniejsza się liczba występujących gatunków. W pielęgnacji parków i opracowywaniu planów ich zarządzania powinna być ocena struktury roślinności, składu gatunkowego oraz dynamiki zmian roślinności [Jackowiak i in. 2008]. Badania przeprowadzone przez Öckinger i in. [2009] w parkach wskazują, że cenniejsze dla zwierząt są parki tzw. seminaturalne, gdzie zabiegi pielęgnacyjne, koszenie ograniczone jest do 1–2 razy w ciągu roku, co bezpośrednio przekłada się na zwiększenie różnorodności biologicznej w porównaniu z parkami tradycyjnymi. Tematyka taka szeroko opisywana jest również przez Dunnett i Hitchmough [2008], którzy proponują odtwarzanie runa leśnego w parkach, ale także bardzo ważne wprowadzenie różnych stref pielęgnacji muraw trawnikowych.

Prowadząc prace porządkowe i pielęgnacyjne w obrębie parków, rzadko myśli się o potrzebach zwierząt, w działaniach przeważa nadmierny funkcjonalizm oraz stosowanie względnej estetyki. Warto w nich podejmować działania z ogrodów ekologicznych. Ptaki najchętniej wiją gniazda w krzewach o gęstych i szerokich, które zapewniają ochronę przed drapieżnikami (np. kotem lub kuną). Dlatego warto pozostawiać nieprzycięte krzewy tam, gdzie to możliwe, a ewentualne prace prowadzić wiosną przed sezonem lęgowym lub jesienią po zakończeniu lęgów. Dużą wartość przedstawiają stare dziuplaste drzewa. Można zostawiać zebrany chrust dostarczający kryjówek liczным zwierzętom, takim jak jeże, ryjówki, jaszczurki, zaskrońce, żaby, ropuchy. Podobnie opadłe liście zagrabione i pozostawione na kupkach stanowią miejsca zimowania owadów, płazów, gadów, i drobnych ssaków. W miejscach ustronnych można pozostawiać

niezagrabione liście, dostarczają one glebie substancji odżywczych i stanowią naturalną ochronę przed mrozem [Kreuter 2009].

Ważny jest aspekt dotyczący działań mogących chronić naturalne dźwięki i ich percepcję w parku. Zwiększenie zadrzewienia i zakrzewienia na granicach parku, zwiększenie mozaikowości zieleni w parkach, zachowanie enklaw ptasich [Szumacher i in. 2008].

PODSUMOWANIE I WNIOSKI

Nadrzędnym celem w przypadku modernizacji i kształtowania parków Lublina jest usprawnienie ich wielofunkcyjności, przy uwzględnieniu walorów środowiskowych, historycznych i kulturowych. W celu poprawienia funkcjonowania komunikacji wskazane jest utworzenie nowych tras pieszych i rowerowych, wykorzystując układy już istniejące. Należałoby również przeprowadzić prace modernizacyjne nawierzchni. Konieczne jest tworzenie dodatkowych, oznakowanych wejść do parków oraz usprawnień dla inwalidów i wózków dziecięcych oraz odpowiedniej ilości miejsc postojowych. Przy wprowadzaniu elementów małej architektury ogrodowej, takich jak ławki, dodatkowe oświetlenie czy urządzenia do zabaw ważne jest ujednolicenie stylu detali ogrodowych. Parki pełniące funkcje baz rekreacyjnych powinny uwzględniać w swoim programie urządzenia umożliwiające czynny wypoczynek. Pożądane jest tworzenie boisk, torów i placów. Tereny parków powinny zaspokajać w optymalnym stopniu potrzeby użytkowników w zakresie zabawy, wypoczynku oraz kontaktu z przyrodą bez szkód dla środowiska.

Poprzez modelowanie układami zieleni powinno się stworzyć płynne przejścia zieleni parkowej w osiedlową i miejską. Parki wymagają również przekształceń kompozycyjnych w zakresie otwarć widokowych, panoram i bram oraz podziałów przestrzennych bezpośrednio określających funkcje miejsc. Ważnymi i niezbędnymi działaniami, dotyczącymi zieleni wprowadzonej są: uporządkowanie istniejącej roślinności drzewiastej i krzewiastej, uzupełnienie i wzbogacenie kompozycji oraz zmiany w doborze gatunkowym (gatunki rodzime z siedlisk potencjalnych). Istniejące młode nasadzenia bądź grupy roślin o małej wartości przyrodniczej należy podporządkować programowi parku. Nowe nasadzenia nie powinny wymagać zbyt częstej pielęgnacji. Ze względu na ekologiczną wartość synantropijnych zbiorowisk roślinnych występujących w większości parków ważnym aspektem jest zaadaptowanie istniejących zbiorowisk, w celu zachowania półnaturalnego, a zarazem bardzo efektywnego charakteru poszczególnych terenów oraz utrzymywanie funkcji przyrodniczej. Działania introdukcyjne roślinności zielnej powinny zmierzać w kierunku odbudowy potencjalnych zbiorowisk roślinnych, takich jak np. łąki świeże.

Nasadzenia na terenach parków nowych drzew lub krzewów powinny być uprzedzone badaniem charakteru siedlisk roślinnych. Konieczne jest wprowa-

dzenie wielowarstwowości i jak największe różnicowanie roślinności i to zarówno na drodze dosadzania, jak i naturalnej sukcesji. Nowe nasadzenia powinny korzystnie wpływać na rozwój i wymianę gatunków flory i fauny oraz zapewniać im optymalne warunki dla rozwoju. Nie należy sadzić pojedynczych roślin, ponieważ nie mogą wytworzyć się dla nich pełne kompleksy fito- i zoofagów, w związku z czym narażone są one na gradację szkodników.

W procesie rewitalizacji parków należy uwzględnić likwidację wszelkich barier blokujących migrację fauny, przepływ wody i spływ powietrza, w celu poprawienia funkcjonowania tych terenów jako korytarzy lub węzłów ekologicznych. Powinno podejmować się prób takiego przekształcania parków, aby zaczęły tworzyć rozległe kompleksy, budując system przyrodniczy (ekologiczny) miasta. A to umożliwi także prowadzenie biodynamicznej gospodarki w parkach.

Ważne jest utrzymanie i kształtowanie tożsamości parku. Warto wprowadzać lub kultywować w obrębie parków elementy świadczące o historycznej tożsamości miejsca oraz będące poszanowaniem dla tradycji. Budowania *genius locci* miejsc pozwoli zachować ich walory i dotrzeć do szerszej grupy użytkowników. Silne eksponowanie wartości kulturowych ma na celu umocnienie poczucia lokalnej więzi społecznej. Powinno się dbać o to, by pełnił on cztery podstawowe funkcje społeczne: zapewniał użytkownikom dobry kontakt z przyrodą, zaspokajał potrzeby ruchu i potrzeby estetyczne oraz umożliwiał kontakt z innymi użytkownikami. Przestrzeń parku powinna być wykorzystywana do realizowania programu edukacji społecznej i wychowania. Ważne jest, aby nowy program przekształcania parku łączyć z rozwiązywaniem lokalnych problemów społecznych [Wolski 2006].

PIŚMIENNICTWO

- Biaduń W., 2004. *Ptaki Lublina*. Wyd. AM Lublin.
- Drapella-Hermansdorfer A., 2006. *Współczesny park miejski w Europie* [w:] *Wizja rozwoju Wojewódzkiego Parku Kultury i Wypoczynku im. Gen. Jerzego Ziętka*. Mat. konf. Katowice, Urząd Marszałkowski Woj. Śląskiego (on-line: www.silesiaregion.pl/wpkiw/spec_adh.htm)
- Dunnett N., Hitchmough J., 2008. *The Dynamic Landscape*. Taylors&Francis, London.
- Jackowiak K., Sikorski P., Szumacher I., 2008. *Interdyscyplinarne badania środowiska przyrodniczego parków miejskich podstawą zrównoważonego gospodarowania nimi* [w:] *Studia krajo-brazowe jako podstawa właściwego gospodarowania przestrzenią*, Zakład Geografii Regionalnej i Turystyki, Uniwersytet Wrocławski, Wrocław, 135–144.
- Kreuter M.-L., 2009. *Ogród w zgodzie z naturą*. Świat Książki, Warszawa
- Öckinger E., Dannestam Å., Smith H.G., 2009. *The importance of fragmentation and habitat quality of urban grasslands for butterfly diversity*. *Landscape & Urban Plann.* 93, 31–37.
- Rylke J., 1987. *Wartości starych parków*, Wyd. SGGW, Warszawa.
- Szulcewska B., Kaftan J., (red.) 1996. *Kształtowanie systemu przyrodniczego miasta*. IGPiK, Warszawa.

- Szumacher I., 2005. *Funkcje ekologiczne parków miejskich*. Prace i Studia Geograficzne. T. 36. Wyd. WGiSR, Warszawa, 107–120.
- Szumacher I., Jackowiak K., Konopski M., 2008. *Dźwięk w krajobrazie jako przedmiot badań interdyscyplinarnych*. Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego t. XI. Instytut Nauk o Ziemi UMCS, , Lublin, 211–219.
- Trzaskowska E., Adamiec P., 2011. *Runo parków miejskich Lublina*. Acta Sci. Pol. Formatio Circumiectus 10(4), 51–59.
- Wolski P., 2006. Współczesny park miejski w Europie [w:] *Wizja rozwoju Wojewódzkiego Parku Kultury i Wypoczynku im. Gen. Jerzego Ziętka*. Mat. konf. Katowice, Urząd Marszałkowski Woj. Śląskiego (on-line: www.silesiaregion.pl/wpkiw/spec_pw.htm)
- Zachariasz A., 2009. *Współczesne kierunki i tendencje w projektowaniu parków publicznych*. Nauka Przyr. Technol. 3, 1, #60.

THE DIAGNOSIS OF THE CONDITION AND VALUES OF URBAN PARKS IN LUBLIN AND GUIDELINES FOR DEVELOPMENT

Abstract. The parks can be seen as a cultural value of the city, areas for implementing the different needs of residents and natural areas performing the biological, hydrological and climatic functions. The parks undergoes adverse changes, but modernization of the green areas are done up rarely. One of the problems is skipping some of the features of parks and lack of designed solutions and revitalization process. In this work, on example of eleven parks in Lublin, was showed condition of green and values and problems of space. In this study was also indicated how to restore all functions of the parks areas.

Key words: parks, green areas, revitalization, Lublin